

CRITERII PENTRU VALOAREA UNIVERSALĂ

Simona Galațchi

Conceptul de valoare universală a fost analizat din perspective diferite de discipline precum filosofia, sociologia, antropologia, psihologia, științele politice. Rădăcina valorilor universale se află, așa cum s-a constatat de-a lungul timpului, în normele culturale specifice diferitelor popoare sau etnii. Conștientizarea existenței unor valori comune majorității oamenilor, indiferent de zona de proveniență, a dus la adoptarea – pe plan internațional – a unor măsuri legislative internaționale precum *Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948*¹, *Convenția Patrimoniului Mondial din 1972*², *Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial din 2003*³, completată de *Convenția privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale din 2005*⁴ ș.a. Convențiile menționate sunt elaborate de UNESCO⁵ (*Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură*), singura agenție a Națiunilor Unite responsabilă de cultură, și au în vedere (în linii mari) patrimoniul material și imaterial al întregii umanități.

Cercetarea de față își limitează aria de discuție la zona culturii și își propune să investigheze etapele pe care România le-a parcurs în acest demers de asumare și promovare a unor categorii valorice ce depășesc sfera naționalului și legitimează România în structura valorilor universale. Studiul implică două perspective: una care urmărește valorile universale situate într-o grilă exterioară României (în care se consemnează eforturile de înscriere/conformare, din interior spre exterior, la acel set de valori, considerat universal) și una care încearcă să identifice valori universale ce pătrund pe teritoriul românesc (în sensul invers,

¹ Declarația Universală a Drepturilor Omului este un document al Organizația Națiunilor Unite (ONU), adoptat la 10 decembrie 1948. România a aderat la ONU în anul 1956. A se vedea: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf.

² *Convenția din 16 noiembrie 1972 privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural*, adoptată prin Decretul nr. 187/1990, publicat în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 46 / 31 martie 1990. A se vedea și: <http://www.mmediu.ro/img/attachment/45/acorduri-multilaterale-internationale-de-mediu-in-vigoare-in-romania-547872cf97292.pdf>, accesat la 17.11.2017.

³ *Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial din 2003*, adoptată prin Legea nr. 410/2005, publicată în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 17 / 9 ianuarie 2006 și <http://www.cdep.ro/proiecte/2005/300/80/7/conv387.pdf>.

⁴ *Convenția privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale din 2005*, adoptată prin Legea nr. 248/2006, publicată în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 559 / 28 iunie 2006. A se vedea și: <https://www.senat.ro/legis/PDF/2006/06L480TC.pdf>.

⁵ *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO).

din exterior spre interior). Ne propunem de asemenea ca în urma acestui excurs să putem desprinde o listă a valorilor universale care să poată fi utilizată în stabilirea unor metodologii de cercetare ulterioare.

Programul de înscriere în Lista Patrimoniului UNESCO / Universal a devenit foarte cunoscut în întreaga lume și își propune (pentru patrimoniul cultural material) identificarea, studierea și protejarea monumentelor, a complexelor și a siturilor – fie naturale, fie construite de om – care pot fi considerate de „valoare universală” din punct de vedere istoric, artistic, științific, natural, arheologic sau antropologic. Patrimoniul cultural imaterial este definit ca acel ansamblu de „practici, reprezentări, expresii, cunoștințe, abilități – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele și spațiile culturale asociate acestora – pe care comunitățile, grupurile și, în unele cazuri, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural”. În plus, se menționează că, pentru ca un bun cultural imaterial să facă parte din patrimoniul cultural imaterial, în sens legal, este nevoie ca acesta „să fie creat de un anonim, să fie transmis, cu precădere, pe cale informală, să fie păstrat, mai ales, în cadrul familiei sau al comunității locale ori al unui grup al acesteia, să fie delimitat teritorial, etnic, religios și după vârstă și sex și să fie menținut și transmis mai departe, cu respectarea tehnicilor tradiționale” (v. *Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial*).

Cele două Convenții (cea din 1972, referitoare la patrimonial cultural material, și cea din 2003, cu privire la patrimonial cultural imaterial), deși au baze legale similare și liste internaționale corespunzătoare, „pornesc de la premise diferite în legătură cu natura patrimoniului (locuri și monumente *versus* practici) și justificări diferite privitoare la protecția / salvagardarea acestora (valoarea universală remarcabilă *versus* valoarea pentru comunități, grupuri și indivizi)” (v. Peter Davis și Michelle L. Stefano)⁶.

Pentru a evalua înscrierea României în această categorie, (pre)definită și suprapozabilă, a valorilor universale, este necesar să examinăm Lista Patrimoniului UNESCO în România: constatăm că există numai **7 obiective** înscrise⁷, 6 culturale și unul natural (Delta Dunării)⁸.

⁶ Peter Davis; Michelle L. Stefano, *The Routledge Companion to Intangible Cultural Heritage*, Routledge, 2016, p. 25.

⁷ Informații despre aceste obiective, înscrise în Lista Patrimoniului UNESCO, pot fi găsite la adresa: <http://patrimoniu.gov.ro/ro/monumente-istorice/lista-patrimoniului-mondial-unesco> .

Așadar, siturile care poartă, în România, marca „valorii universale”⁹ sunt: Bisericele din Moldova¹⁰ (în număr de 8); Bisericele fortificate din Transilvania¹¹ (în număr de 7); Mănăstirea Hurezi, satul Romanii de Jos (localitatea Horezu, jud. Vâlcea); Cetățile Dacice din Munții Orăștiei¹² (în număr de 6); Centrul Istoric Sighișoara; Biserici de lemn din Maramureș¹³ (în număr de 8). În ianuarie 2017 a fost înscris pentru evaluarea UNESCO și dosarul „Peisajul Cultural Minier Roșia Montană”¹⁴, dar din pricina procesului de arbitraj aflat pe rol la Tribunalul din Washington, proces în care se cere statului român daune de 4,4 miliarde de dolari despăgubire pentru nerespectarea contractului de exploatare încheiat cu „Gabriel Resources”, Guvernul României cere retragerea acestui dosar. Mai există un dosar în curs de nominalizare pe Lista Indicativă pentru înscrierea pe Lista Patrimoniului UNESCO, „Ansamblul Monumental Calea Eroilor realizat de Constantin Brâncuși la Târgu Jiu”.

Cât privește includerea pe Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO, până acum putem vorbi de numai 6 elemente vii de patrimoniu cultural imaterial

⁸ Țara cu cele mai multe proprietăți înscrise în Lista Patrimoniului UNESCO este Italia, cu 53 de proprietăți, urmată de China, cu 52 de proprietăți (potrivit <http://whc.unesco.org/en/list/stat#s2> – accesat la 17.11.2017).

⁹ Despre câteva dintre Ansamblul bisericilor din lemn din Maramureș, despre Mănăstirea Hurezi – exponenta artei brâncovenești, despre Bisericele fortificate sătești din Transilvania și despre Sighișoara vorbește Simona Condurățeanu-Fesci, cercetător științific la Institutul de Geografie al Academiei Române, în cartea sa *Patrimoniul UNESCO – Patrimoniu universal. Darul trecutului pentru viitor*, București, Ed. CNI Coresi, 2004, pp. 185-197. A se vedea, de asemenea, și pp. 5-8.

¹⁰ Cele 8 Biserici din Moldova, înscrise pe Lista Patrimoniului UNESCO, sunt: Biserica „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul” din satul Arbore; Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii Humor; Biserica „Buna-Vestire” a Mănăstirii Moldovița; Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Pătrăuți; Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava; Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț; Biserica „Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița; Biserica „Sfântul Nicolae” a Mănăstirii Probota.

¹¹ Bisericele fortificate din Transilvania, înscrise pe Lista Patrimoniului UNESCO, sunt: Situl rural Câlnic; Situl rural Prejmer; Situl rural Viscri; Situl rural Dârjiu; Situl rural Saschiz; Situl rural Biertan; Situl rural Valea Viilor.

¹² Cetățile Dacice din Munții Orăștiei, înscrise pe Lista Patrimoniului UNESCO, sunt: Sarmizegetusa Regia – Grădiștea de Munte; Cetatea dacică de la Costești Cetățuia; Cetatea dacică de la Costești Bldaru; Cetatea dacică Luncani-Piatra Roșie; Cetatea dacică de la Bănița; Cetatea dacică de la Căpâlna.

¹³ Cele 8 Biserici de lemn din Maramureș, înscrise pe Lista Patrimoniului UNESCO, sunt: Biserica „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului” (Bârsana); Biserica „Sfântul Nicolae” (Budești); Biserica „Sfânta Paraschiva” (Desești); Biserica „Nașterea Maicii Domnului” (Ieud-Deal); Biserica „Sfântul Arhanghel” (Plopiș); Biserica „Sfânta Paraschiva” (Poienile Izei); Biserica „Sfântul Arhanghel” (Rogoz); Biserica „Sfântul Arhanghel” (Surdești).

¹⁴ Pentru informații suplimentare a se vedea: <https://rosiamontana.world/> și <https://www.wmf.org/project/ro%C8%99ia-montan%C4%83-mining-landscape>.

românească¹⁵: Călușul¹⁶ (înscris în 2008), Doina¹⁷ (înscris în 2009), Ceramica de Horezu¹⁸ (înscrisă în 2012), Colindatul junilor / Colindatul flăcăilor / Colindatul de ceată bărbătească¹⁹ (înscris în 2013, alături de Republica Moldova), (Jocul / Dansul) Fecioresc²⁰ (înscris în 2015), Țesutul scoarțelor populare românești / Tehnici tradiționale de realizare a covoarelor populare românești de perete²¹ (înscris în 2016, cu Republica Moldova). În evaluare (în curs de acreditare), sunt: Mărțișorul (Practici culturale asociate zilei de 1 Martie)²², Obiceiul tradițional al Cucilor²³, Procesiunile populare de la Mănăstirea Moisei cu ocazia sărbătorii „Sfânta Mărie Mare” (Adormirea Maicii Domnului), Pelerinajul de la Șumuleu Ciuc (din sâmbăta Rusaliilor)²⁴, dar și Sărbătoarea Primăverii - Hidrellez sau Sf. Gheorghe / St. George’s Day (într-un dosar multinațional, coordonat de Turcia). În prezent se lucrează realizarea dosarului de înscriere a

¹⁵ Din totalul celor 429 de elemente înscrise în Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO, aparținând unui număr de 113 țări, cele mai multe înregistrări le deține China, 39 de elemente înscrise, urmată de Japonia, cu 21 de elemente.

¹⁶ A se vedea: <https://ich.unesco.org/en/RL/calus-ritual-00090#identification>

¹⁷ A se vedea: <https://ich.unesco.org/en/RL/doina-00192#identification>

¹⁸ A se vedea: <https://ich.unesco.org/en/RL/craftsmanship-of-horezu-ceramics-00610#identification> și Fișa de Inventar național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial <http://www.patrimoniu.gov.ro/images/imaterial/Ceramica-de-Horezu.pdf>. În acest Inventar național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial erau înscrise în anul 2014 *numai 4 (patru) fișe* (subl. mea) (v. *Strategia sectorială în domeniul Culturii și Patrimoniului național pentru perioada 2014-2020*, p. 115). În prezent există cinci fișe, la care se va face referire în continuare.

¹⁹ Pentru informații suplimentare a se vedea Fișa de Inventar național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial, disponibilă la <http://www.patrimoniu.gov.ro/images/imaterial/Colindatul-de-ceata-barbatesca-Men-Group-Colindat.pdf> (accesată la 17.11.2017) și <https://ich.unesco.org/en/RL/mens-group-colindat-christmas-time-ritual-00865#identification>.

²⁰ A se vedea: <https://ich.unesco.org/en/RL/lads-dances-in-romania-01092#diaporama> și <http://www.patrimoniu.gov.ro/images/imaterial/Jocul-fecioresc-din-Romania-Lad-Dances-in-Romania.pdf>.

²¹ A se vedea: <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-wall-carpet-craftsmanship-in-romania-and-the-republic-of-moldova-01167#identification> și materialul video postat la <http://patrimoniu.gov.ro/patrimoniu-imaterial>.

²² Pentru informații suplimentare a se vedea Fișa de Inventar național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial, disponibilă la: <http://www.patrimoniu.gov.ro/images/imaterial/Martisorul-Cultural-Practices.pdf> (accesat la 17.11.2017).

²³ Pentru informații suplimentare a se vedea Fișa de Inventar național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial, disponibilă la: <http://www.patrimoniu.gov.ro/images/imaterial/Obiceiul-traditional-al-Cucilor-La-pratique-populaire-des-Coucous.pdf> (accesat la 17.11.2017).

²⁴ Pentru detalii suplimentare, a se vedea: <http://patrimoniu.gov.ro/images/imaterial/Pelerinajul-de-la-Sumuleu-Ciuc.pdf> (accesat la 17.11.2017).

Jocului de oină / Țurca. Autoritățile românești responsabile nu au reușit să găsească nici un element pe care să îl înscrie în *Registrul de Bune Practici* în domeniul Salvărdării Patrimoniului Cultural Imaterial și nici în *Lista Patrimoniului Cultural Imaterial* care necesită salvărdarea urgentă. Responsabili pentru documentarea în vederea întocmirii dosarelor au fost cercetători ai Centrului Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Trădiționale, iar fișele de Inventar național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial, foarte puține la număr, realizate în perioada 2012-2014, sunt, în parte, postate pe site-ul Institutului Național al Patrimoniului (<http://patrimoniu.gov.ro/patrimoniu-imaterial>) și lipsesc de pe site-ul Comisiei Naționale a României pentru UNESCO (<http://cnr-unesco.ro/>), deși *Convenția* și directivele operaționale de implementare ale UNESCO recomandă clar realizarea de inventare în scopul identificării și salvărdării elementelor de patrimoniu imaterial. Există și un *Repertoriu Național al Patrimoniului Cultural Imaterial*, o lucrare atent documentată, în care categoriile și subcategoriile acestui patrimoniu sunt descrise după criteriile științifice. Din păcate, au fost publicate numai două volume, din cele patru (sau cinci) proiectate în total.

După cum se poate observa din cele prezentate mai sus, nu numai că lucrurile merg încet (și prost, dacă ne gândim la Roșia Montană) în privința înscrierii patrimoniului cultural românesc (material sau imaterial) pe Listele UNESCO, dar *Strategia sectorială în domeniul culturii și patrimoniului național pentru perioada 2014-2020*²⁵ ne semnalează și o lacună legislativă²⁶ în privința protecției și gestiunii monumentelor istorice din patrimoniul UNESCO, problemă remediată abia în 2011: „în ceea ce privește monumentele înscrise pe Lista patrimoniului mondial UNESCO, obligație asumată de România odată cu includerea acestor monumente în Listă, *abia în 2011* (subl. mea) a fost publicat *Programul de protecție și gestiune pentru monumentele istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial – UNESCO* (aprobat prin efectul Hotărârii Guvernului nr. 1268 din 8 decembrie 2010)”. Mai mult, în condițiile în care România ocupă locul 21 din totalul de 32 de țări din Europa care au situri culturale înscrise pe Lista

²⁵ Un document nefiresc de amplu care totalizează nu mai puțin de 481 de pagini. Rezultă, în mod evident, că strategia propriu-zisă trebuie căutată în mulțimea de informații care o acompaniază, fără a putea fi ușor reținută sau utilizată.

²⁶ Unele trimiteri la legislația pentru patrimoniu le oferă și site-ul Asociației pentru Protecția Patrimoniului: <https://protectiapatrimoniului.wordpress.com/legislatie-restaurare/> (accesat la 17.11.2017). Din păcate site-ul este neadus la zi, informația este perimată, iar noul site al Asociației (<http://www.restaurarepatrimoniu.ro/>) nu este funcțional.

UNESCO²⁷ – un loc pe care cu indulgență îl putem numi „de mijloc” în această ierarhie (europeană) –, o analiză SWOT prezentată în această *Strategie* enumeră la „Punctele forte”: „Includerea unui *număr semnificativ* (subl. mea) de monumente istorice pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO.” Să înțelegem de aici că autoritățile române se consideră satisfăcute de această prezență a României, cu doar 6 situri culturale, pe Lista Patrimoniului UNESCO?

O sumedenie de alte valori din patrimoniul nostru național, care îndeplinesc criteriile includerii în patrimoniul universal, rămân în continuare în limitele spațiului național, necunoscute. Pe site-ul Comisiei Naționale a României pentru UNESCO există în acest moment o listă (așa-numita Listă tentativă) de numai 15 obiective ale României care au fost documentate și propuse pentru a se înscrie în viitor pe lista patrimoniului mondial²⁸, listă din care reținem: Situl paleontologic de la Sânpetru (jud. Hunedoara), Ansamblul rupestru de la Basarabi (jud. Constanța), Biserica „Sf. Nicolae” din Densuș (jud. Hunedoara), Bisericile bizantine și post-bizantine din Curtea de Argeș, Mănăstirea Neamț (jud. Neamț), Biserica „Trei Ierarhi” din Iași, Culele din Valahia Mică, Centrul istoric al orașului Alba Iulia, Ansamblul monumental „Constantin Brâncuși” din Tg. Jiu; la categoria patrimoniu natural sunt înscrise aici: Codrul Secular Slătioara (jud. Suceava), Masivul Retezat (jud. Hunedoara), Vârful Pietrosul Rodnei (jud. Maramureș). Aceste obiectivele figurează ca înregistrate (deci documentate, lucrate) încă din anul 1991. Numai Centrul istoric al orașului Sibiu, înscris în 2004, completează lista românească, ultimele două, din 2012 și 2015, fiind înscrieri transnaționale (i.e. Vechile sate Hollókő și Rîmetea și împrejurimile lor, Ungaria și jud. Alba; cererea de includere a 12 zone din România în patrimoniului mondial, alături de Republica Slovacă, Ucraina, Germania, prin extinderea obiectivului deja listat „Pădurile primitive de fag din Carpați”).

La toate acestea trebuie adăugat faptul că România nu deține în acest moment nici un document în Registrul Memoria Lumii (en. *Memory of the World*, MOW)²⁹, program al UNESCO, început din 1992, care vizează „conservarea și protejarea patrimoniului documentar al umanității”. Prin urmare, cărți valoroase, manuscrise, partituri, documente unicat, imagini și/sau

²⁷ A se vedea Figura nr. 10, „Numărul siturilor culturale înscrise pe lista UNESCO în funcție de țară”, în *Strategia sectorială în domeniul culturii și patrimoniului național pentru perioada 2014-2020*, p. 66.

²⁸ A se vedea: <http://cnr-unesco.ro/lista-tentativa-si-lista-patrimoniului-mondial-ale-romaniei/> .

²⁹ A se vedea: <https://en.unesco.org/programme/mow> .

documente sonore și video din patrimoniul cultural național își așteaptă încă momentul de ieșire din uitarea colectivă, înscrierea în circuitul internațional și certificarea valorii excepționale universale, afirmată de nenumărate ori de cărturarii români. Potrivit unor informații de pe site-ul Ministerului Afacerilor Externe³⁰, se fac demersuri pentru înscrierea operei lui Dimitrie Cantemir în acest Registru. Știm de asemenea că România posedă o colecție de carte veche ce numără 1706 de incunabile (1347 de titluri de ediții)³¹. *Bibliografia românească veche*, elaborată inițial de Ion Bianu și Nerva Hodoș, continuată și definitivată apoi de Dan Simonescu, repertoriază – în primele trei volume ale sale – un număr de 1526 de titluri apărute la noi în perioada 1508-1830. După apariția celui de-al patrulea tom, *Bibliografia* însumează în total 2017 de tipărituri (după alte statistici 2022 de titluri)³².

Pentru a fi incluse pe Lista Patrimoniului Mondial, obiectivele trebuie să îndeplinească cel puțin unul dintre cele zece criterii de selecție (prevăzute în Ghidul Operațional pentru Implementarea Convenției Patrimoniului Mondial). În privința acestor criterii de selecție stabilite/agreate de forurile internaționale, exista – până în anul 2004 – o delimitare între criteriile pentru patrimoniul cultural și cele pentru patrimoniul natural. În 2005, s-a renunțat la această împărțire, astfel că acum există numai un singur set (de 10 criterii). În urma diferitelor obiecții, a dezbaterilor și discuțiilor care au avut loc, aceste criterii au suferit unele modificări/amendamente de la momentul când au fost puse în circulație și până acum. Pentru scopurile lucrării noastre am păstrat departajarea criteriilor și le enumerăm mai jos pentru a deschide discuția despre „valorile universale”.

Criterii culturale:

- I. Reprezintă o capodoperă a geniului uman creator și are o semnificație culturală.
- II. Demonstrează un important schimb de valori umane, într-o perioadă de timp sau în cadrul unei arii culturale universale care implică o evoluție a arhitecturii sau a tehnologiei, a artelor monumentale sau în plan urbanistic ori peisagistic.

³⁰ A se vedea: <https://www.mae.ro/node/1614?page=2> (site cu informații neactualizate, accesat la 17.11.2017).

³¹ A se consulta: Elena-Maria Schatz; Robertina Stoica, *Catalogul colectiv al incunabilelor din România*, București, Ed. CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2007.

³² *Apud* Eugen Pavel în *Enciclopedia literaturii române vechi*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române, 2017, pp. 105-106 (Dicționar elaborat sub egida Academiei Române de Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”).

- III. Transmite o moștenire unică sau excepțională cel puțin privind o tradiție culturală sau o civilizație care este încă activă sau a dispărut.
- IV. Este un exemplu remarcabil de tip de construcție sau de ansamblu arhitectural sau tehnologic ori de peisaj care ilustrează o etapă semnificativă din istoria umanității.
- V. Este un exemplu remarcabil de așezare umană tradițională, de utilizare a uscatului sau a mării care este reprezentativ pentru o cultură sau pentru interacțiunea dintre om și mediul ambiant, (în special) când acesta devine vulnerabil sub impactul schimbărilor ireversibile.
- VI. Este direct asociat sau intrinsec legat de evenimente sau tradiții vii, cu idei sau credințe, lucrări artistice și literare cu o semnificație universală remarcabilă.

Criterii naturale:

- VII. Conține fenomene naturale deosebite sau zone de frumusețe naturală și importanță estetică excepțională.
- VIII. Este un exemplu remarcabil ce reprezintă etape majore ale istoriei Pământului, inclusiv înregistrarea vieții, procese geologice semnificative în curs de desfășurare în dezvoltarea formelor de relief sau caracteristici geomorfologice și fiziografice semnificative.
- IX. Este un exemplu remarcabil reprezentând procese semnificative ecologice și biologice în curs de desfășurare în evoluția și dezvoltarea surselor naturale terestre, de apă, ecosistemelor de coastă și marine și comunităților de plante și animale.
- X. Conține cele mai importante și mai semnificative habitate naturale pentru conservarea in-situ a diversității biologice, inclusiv a celor care conțin specii amenințate de valoare universală excepțională din punctul de vedere al științei sau conservării.

Aceste criterii (revizuite periodic de Comitet) explicitează noțiunea-cheie a *Convenției Patrimoniului Mondial* – „valoarea universală remarcabilă” – care trebuie demonstrată de către fiecare stat membru în dosarul de evaluare pentru înscrierea în Patrimoniul Mondial. În linii mari, **conceptul presupune aprecierea într-o manieră identică a unui obiectiv patrimonial prin împărtășirea aceluiași set de valori (de către majoritatea oamenilor din întreaga lume).** În practică, standardele impuse de această definiție sunt greu de atins, fapt care a condus, de altfel, la numeroase dezbateri și teoretizări, redefiniri ale conceptului și amendamente ale *Convenției* din 1972. Motivele pentru care acest concept s-a dovedit, în parte, nefuncțional țin de

relativitatea/variabilitatea valorilor indivizilor, răspândiți pe atâtea continente, în atâtea țări și cu identități atât de diferite. S-a constatat că ceea ce este autentic și valoros din perspectivă europeană poate avea o altă conotație în lumea orientală sau altundeva. Conceptele valorice variază de la o cultură la alta și de la o generație la alta (se transformă odată cu trecerea timpului, odată cu evoluția cunoașterii). UNESCO a fost acuzat de eurocentrism și unul dintre argumentele aduse a fost că cele mai multe situri înscrise pe Lista Patrimoniului sunt în Europa. Mai mult, țările ne-europene au făcut eforturi de adaptare a discursului lor din cererea de nominalizare la noțiunile de autenticitate și valoare din grila europeană, demonstrate deja de obiectivele deja cuprinse în Lista Patrimoniului Mondial, preluând și perpetuând anumite stereotipii. Astfel, după 45 de ani de eforturi de validare UNESCO, întâlnim trei tipuri de obiective de patrimoniu nominalizate: primul – predominant – îl constituie siturile din patrimoniul religios³³ european; al doilea – deși nu se încadrează în modelul tradițional – include situri ce ilustrează valori religioase non-europene; al treilea – de dată mai recentă – este cel reprezentat de proprietățile industriale.

Revenind la definiția „valorilor universale”, Sophia Labadi, specialistă în probleme de patrimoniu, colaboratoare a UNESCO, a observat că – în literatura de specialitate – se consideră că aceste situri speciale, extrem de valoroase care sunt/pot fi incluse pe Lista Patrimoniului Mondial „**posedă valori intrinseci obiective care nu se schimbă în timp** și care pot fi abstrase intereselor diferiților oameni din prezent (...). Documente-cheie UNESCO, cum este de pildă Ghidul Operațional pentru implementarea Convenției Patrimoniului Mondial, descriu în mod repetat valoarea universală excepțională folosind adjectivele «intrinsec» și «obiectiv». Paragraful 116 al acestui Ghid din 2005 se referă, de exemplu, la «calitățile intrinseci» ale proprietăților nominalizate.”³⁴ Această insistență pentru afirmarea/demonstrarea caracteristicilor intrinseci ale obiectivelor de patrimoniu se explică prin nevoia afirmării (și menținerii) autorității de expert a UNESCO: „Într-adevăr, valorile obiective sunt de obicei definite drept caracteristici

³³ Din patrimoniul religios fac parte: catedrale, moschei, monumente aparținând creștinismului timpuriu, situri arheologice care ilustrează dimensiunea sacrului/religiosului, temple, grotte, chilii, trasee de pelerinaj, cimitire.

³⁴ Sophia Labadi, *UNESCO, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value. Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*, Lanham, AltaMira Press, 2013, pp. 12. În această carte, Sophia Labadi face o analiză de profunzime a modului în care oficialitățile au înțeles, de-a lungul timpului, valoarea universală excepțională și asocierea valorii universale cu problematica mai largă a construirii națiunilor, diversității culturale și a dezvoltării durabile, arătând preocuparea pe care Comitetul Patrimoniului Mondial (World Heritage Committee) o are pentru definirea conceptului.

nemodificabile referitoare la materialul sau construcția unei anume proprietăți. Ele tind să fie identificate și atribuite proprietăților de «experți» desemnați în acest sens. Dacă valorile nu sunt intrinseci patrimoniului cultural, ci mai degrabă produse printr-un proces determinat și influențat de diferiți indivizi, atunci punctul de vedere al expertului în patrimoniu trebuie să facă loc intereselor și convingerilor altor stakeholderi, investiți cu drepturi egale. În acest cadru, punctul de vedere al expertului își pierde supremația și calitatea specifică, căpătând în cele din urmă o valoare de același nivel cu opinia oricărui neprofesionist. Dimpotrivă, dacă valorile sunt considerate a fi intrinseci, atunci semnificația siturilor derivă din ceea ce experții identifică ca având importanță. Valoarea intrinsecă este atunci folosită pentru a regla și a limita proliferarea de sensuri prin acordarea acelei autorități necesare «experților» pentru a identifica «adevărate» semnificații a proprietății. Acest punct de vedere oficial, adesea lipsit de ambiguitate, privind înțelegerea, interpretarea și reprezentarea patrimoniului, numit de L. Smith «discurs autorizat despre patrimoniu» (2006, pp. 29-34), contribuie la păstrarea la distanță a localnicilor, despre care se crede că sunt ignoranți în legătură cu semnificația patrimoniului lor și au nevoie de luminare din partea altora (Chirikure și Pwiti 2008, p. 474).”³⁵ În practica evaluării dosarelor înscrise, s-a constatat însă că valorile pot avea și o natură extrinsecă, perspectivele diferite de abordare a siturilor/monumentelor scoțând la iveală o mulțime diversă de valori ce pot de asemenea intra în discuție. Mai mult, înțepenirea în acea abordare a valorii intrinsece are drept consecință ruperea acestora de contextul istoric care le transformă, de mediul mai larg social și cultural care le modelează, precum și de semnificația diferită ce i se poate atribui de către indivizi diferiți.

Spre sfârșitul vieții, Mircea Eliade a susținut importanța (re)descoperirii lui *homo religiosus* în lumea contemporană, marcată de „moartea lui Dumnezeu” (profețită de Nietzsche), în lumea în care timpul a devenit liniar, istoric. El a subliniat, de asemenea, faptul că una dintre marile descoperiri ale secolului al XX-lea (care a dus la o radicală schimbare de atitudine) a fost „descoperirea coerenței, a nobleței, a logicii interne, a structurii metafizice a culturilor arhaice”, a societăților tradiționale (primitive) ce până atunci fuseseră considerate înapoiate, infantile. După experiența celor trei ani petrecuți în India, spune Mircea Eliade, „am înțeles ce importanță

³⁵ *Idem*, p. 13.

are nu numai să fii născut și educat în zona carpato-danubiană, adică în România, dar mai ales am înțeles importanța tradiției noastre populare, a noastră, vreau să spun, a sud-estului european, deci a culturilor rurale și a folclorului tradițional, la noi încă viu, în timp ce în Europa occidentală nu dispăruse, dar se afla oarecum într-o stare de somnolență. Am descoperit că la noi, în jurul Carpaților, rădăcinile sunt cu mult mai adânci decât crezusem, mai profunde decât în lumea greacă sau romană sau chiar mediteraneană. Un anumit număr de elemente paleo-indo-europene s-au conservat aici mai bine decât în oricare altă parte a Europei, afirmând o dată în plus perenitatea sacrului; sacrul, elementul esențial al condiției umane.”³⁶ Când spunea acestea, istoricul religiilor avea, probabil, în minte o întreagă suită de divinități arhaice prezente în numeroase ritualuri ale comunităților din zona rurală de la noi: zei și zeițe pluviometrice (Paparuda, Scaloianul/Caloianul/Mumulița Ploii); zeițe fecioare (Sânzienele, Drăgaica, Lăzărițele); zeițe ale destinului (Ursitoarele – chemarea lor la venirea pe lume a copilului, invocarea lor pentru grăbirea căsătoriei fetei, Zorile – în cazul defuncțiilor); zeița morții și sufletul defunctului (în forme de pasăre); substituirile divine ale mirilor la căsătorie (steagul de nuntă, bradul gătit); elementele de ritual tradițional specifice în cazul riturilor de trecere (naștere, nuntă, moarte); comunicarea cu cei din lumea de dincolo – Paștele Blajinilor, Lioara, Focurile de Joimari (amintire a ritului funerar de incinerare geto-dac³⁷); reprezentări ale hergheliilor divine (de Sântoader); cununia bouului înstruțat – legată de fertilizarea holdelor și turmelor; manifestări dionisiace la moartea și renașterea Zeiței/Zeului (de Sf. Ion / la Lăsata Secului de Paști); Focul lui Sâmedru (rug funerar de incinerare a jertfei fitomorfe), jocul căiuților („dans solstițial solar trac”, prezent în zona de nord a Moldovei). (...) Lor li se adaugă obiceiul încondeierii ouălelor de Paști, meșteșugul confecționării măștilor populare, utilizate în teatrul popular, meșteșugul confecționării unor instrumente muzicale tradiționale precum tulnicul, buhaiul, surla, vioara cu trei corzi/cetera și câte altele. Redescoperirea acestor elemente arhaice păstrate încă pe teritoriul țării noastre, conservarea și promovarea acestor valori aparținând patrimoniului cultural imaterial reprezintă o mare șansă de afirmare a bogăției noastre culturale și de reconsiderare a universalului existent în spațiul românesc.

³⁶ Citat preluat din Paul Barbăneagră, *Mircea Eliade și descoperirea sacrului*, publicat în revista „România literară”, nr. 19/ 1990, pp. 12-13. Textul reprezintă transcrierea filmului cu același titlu, realizat la Paris de regizorul Paul Barbăneagră, în 1987.

³⁷ Vezi Ion Ghinoiu, *Mitologie română. Dicționar*, București, Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2013.

Dacă în cazul monumentelor și siturilor istorice criteriile de valoare universală comportă atâtea dezbateri, controversate și dificultăți, atât teoretice, cât și la nivel de decizie instituțională, lucrurile devin mai complicate în domeniul celorlalte arte în funcție de „suportul de expresie”: limbajul muzicii, al dansului, al artelor plastice permite un acces mai facil la expresia artistică a diferitelor popoare, în schimb literatura are nevoie de traduceri.

Relația dintre național și universal în cultura română i-a preocupat pe mulți dintre istoricii și criticii literari, pe esești și jurnaliști. Mărturie în acest sens este antologia *Național și universal*, rod al muncii lui Pompiliu Marcea, care adună laolaltă câteva zeci de articole și fragmente din lucrări fundamentale ale culturii noastre scrise de voci reprezentative ale literelor, filosofiei și culturii românești, de la M. Kogălniceanu, M. Eminescu și Titu Maiorescu până spre sfârșitul veacului trecut (G. Călinescu, M. Preda, Dumitru Micu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Edgar Papu ș.a.). Toți acești cărturari sunt solidari în efortul lor de a identifica în gândirea, literatura și cultura română elemente de universalitate, fără a dovedi o preocupare metodologică de definire a „valorii universale” care îi preocupă și la care se raportează în demersul lor.

Numeroase studii de folclor comparat demonstrează existența unor elemente din folclorul universal sau regional (influențe ale folclorului popoarelor balcanice) în folclorul românesc: de pildă, motivul incestului zădărnicit³⁸, legenda potopului, credința în vârcolaci, babele (cu rol inițiativ), motivul apei vii/fântâna cu apă vie, motivul arborelui vieții, motivul focului sacru, pasărea măiastră și câte altele.

Concluzii:

³⁸ Ion Taloș documentează *Prezența motivelor universale în balada românească*, în volumul *Cununia Fraților și nunta Soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, București, Ed. Enciclopedică, 2004, pp. 336-371. În „Încheierea” amplului său studiu, autorul concluzionează: „Această panoramă a tematicii incestului în folclorul universal ne-a prilejuit mai întâi constatarea că motivul e masiv prezent în toate literaturile populare. (...) Am văzut numeroase similitudini între balada noastră și celelalte opere folclorice care tratează aceeași temă.” Autorul trece apoi în revistă câteva corespondențe dintre motivele baladei noastre și literatura orală universală, arătând câteva locuri comune ale unei gândiri universale reflectate în arta populară.

Efortul de înscriere a valorilor românești în circuitul universal, atât de pregnant la scriitorii și oamenii de cultură ai secolului trecut, pare să se fi diminuat considerabil în ultimele decenii. Deși instituțional/administrativ și legislativ și-a creat structurile necesare pentru a răspunde acestei nevoi de integrare în patrimoniul european și mondial, România are curențe grave la rezolvarea problemelor de fond: ritm lent al înscrierii obiectivelor de patrimoniu (material sau imaterial) pe Listele UNESCO, nici un efort de înscriere în Registrul Memoria Lumii (destinat conservării patrimoniului documentar). Se constată imperios necesară intensificarea eforturilor în vederea lărgirii și actualizării Listei Indicative³⁹, care în prezent „este anacronică și depășită la nivel de propunere, de criterii și de metodologie” (potrivit site-ului Institutului Național al Patrimoniului). Din 1991 încolo, de când au fost înscrise pe această Listă majoritatea obiectivelor de patrimoniu, organismele UNESCO au modificat constant criteriile prevăzute în Ghidul Operațional (care servește la întocmirea dosarelor de înscriere) și au apărut noi documente în sprijinul clarificării unor concepte de bază (rapoarte ale întâlnirilor experților/rapoarte ICOMOS – The International Council on Monuments and Sites sau documente/acțiuni ale ICCROM – The International Centre for the Study and Preservation and Restoration of Cultural Property) de care trebuie să se țină seama. Identificarea, documentarea, prezervarea și promovarea elementelor de patrimoniu cultural reprezintă o șansă reală de dezvoltare economică și de reducere a excluziunii sociale (una dintre cele mai importante în acest moment, dacă nu cea mai importantă). Criteriile pe baza cărora se stabilește valoarea universală trebuie să fie relevante pentru contextul spațio-cultural și temporal analizat și este necesar să fie atent argumentate, din perspective multiple (care să țină seama de rafinarea ideatică/conceptuală pe care – după 40 de ani de activitate – UNESCO a adoptat-o). România are încă multe de oferit și a venit poate momentul să arate acest lucru, punându-și în valoare resursele de patrimoniu cultural pe care le deține.

BIBLIOGRAFIE

³⁹ „Lista Indicativă este denumirea tehnică pentru a desemna un inventar de situri aflate pe teritoriul fiecărei țări parte a Convenției Patrimoniului Mondial, considerate potrivite pentru a fi înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.” *Apud* <http://patrimoniu.gov.ro/monumente-istorice/lista-patrimoniului-mondial-unesco/17-monumente-istorice/unesco/129-delta-dunarii> (accesat la 17.11.2017).

Resurse bibliografice

* * *, *Enciclopedia literaturii române vechi*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române, 2017.

* * *, *Național și universal*, Studiu introductiv și antologie de Pompiliu Marcea, București, Ed. Eminescu, 1975.

Barbăneagră, Paul, *Mircea Eliade și descoperirea sacrului*, în „România literară”, nr. 19/ 1990.

Candrea, I.-Aurel, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, studiu introductiv de Lucia Berdan, Iași, Ed. Polirom, 1999.

Caraman, Petru, *Descolindatul în Orientul și Sed-Estul Europei. Studii de folclor comparat*, ed. Îngrijită și postfață de Ion H. Ciubotaru, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997.

Condurățeanu-Fesci, Simona, *Patrimoniul UNESCO – patrimoniu universal. Darul trecutului pentru viitor*, București, Ed. CNI Coresi, 2004.

Costaru, Anca Elena, *Studii de folclor comparat. Identitate și alteritate culturală europeană*, Cluj-Napoa, Ed. Ecou Transilvan, 2012.

Darity Jr., William A. (Ed. in chief), *International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd Edition*, vol. 8: Sociology, Parsonian-Vulnerability, Detroit-New York-San Francisco, Macmillan Reference USA, 2008.

Davis, Peter; Stefano, Michelle L., *The Routledge Companion to Intangible Cultural Heritage*, Routledge, 2016.

Fochi, Adrian, *Recherches comparées de folklore sud-est-européen*, Bucarest, 1972.Saeculum I.O., 2003.

Ghinoiu, Ion, *Mitologie română. Dicționar*, București, Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2013.

Kockel, Ulrich; Craith, Máiréad Nic (eds.), *Cultural Heritages as Reflexive Traditions*, Palgrave, 2007.

Labadi, Sophia, *UNESCO, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value. Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*, Lanham, AltaMira Press, 2013.

Mucică, Delia (coord.); Becuț, Anda; Bălșan, Bianca; Croitoru, Carmen; Ionică, Pîrvu; Nițulescu, Virgil; Oprea, Alexandru, *Strategia sectorială în domeniul Culturii și Patrimoniului național pentru perioada 2014-2020*, Centrul de Cercetare și Consultanță în Domeniul Culturii.

Paica, Tamara, *Patrimoniul intangibil românesc (tradiții, folclor) în contextul globalizării (aspecte legislative)*, București, Ed. Muzeului Național al Literaturii Române, 2013.

Purcaru, Ilie, *România – convergențe la universal*, București, Ed. Albatros, 1975.

Nițulescu, Virgil Ștefan; Ispas, Sabina (coord.), *Patrimoniul cultural imaterial din România. Repertoriu I*, Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, București, CIMEC, 2009.

Repertoriu Național de Patrimoniul Cultural Imaterial II, Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, [București], [s.n.], [2013].

Schatz, Elena-Maria; Stoica, Robertina, *Catalogul colectiv al incunabilelor din România*, București, Ed. CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2007.

Taloș, Ion, *Cununia Fraților și nunta Soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, București, Ed. Enciclopedică, 2004.

Zamfirescu, Dan, *România – pământ de civilizație și sinteză. Articole și reportaje*, București, Editura pentru literatură, 1969.

Zamfirescu, Dan, *Cultura română, o mare cultură cu destin universal*, București, Ed. Roza Vânturilor, 1996.

Resurse legislative

Convenția din 16 noiembrie 1972 privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural, adoptată prin Decretul nr. 187/1990, publicat în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 46 / 31 martie 1990.

Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial din 2003, adoptată prin Legea nr. 410/2005, publicată în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 17 / 9 ianuarie 2006.

Convenția privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale din 2005, adoptată prin Legea nr. 248/2006, publicată în „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 559 / 28 iunie 2006.

Legea nr. 26 din 29 februarie 2008 privind Protejarea Patrimoniului Cultural Imaterial, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 168 / 5 martie 2008.

Ordinul Ministrului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național nr. 2436 din 08.07.2008, privind elaborarea Programului național de salvagardare, protejare și punere în valoare a patrimoniului cultural imaterial/

Ordinul Ministrului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național nr. 2491 din 27.11.2009 pentru aprobarea Regulamentului de acordare a titlului de Tezaur Uman Viu.

Ordinul Ministrului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național nr. 2102 din 19.02.2014 privind organizarea și funcționarea Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial.

Hotărârea Guvernului nr. 1268 din 8 decembrie 2010, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 11 / 5 ianuarie 2011.

Resurse online

Asociația pentru Protecția Patrimoniului: <https://protectiapatrimoniului.wordpress.com/> / <http://www.restaurarepatrimoni.ro/>

Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial: <http://www.cultura.ro/comisia-nationala-pentru-salvagardarea-patrimoniului-cultural-imaterial>

Comisia Națională a României pentru UNESCO: <http://cnr-unesco.ro/>

UNESCO: <https://en.unesco.org/>

UNESCO – Programul Memoria Lumii: <https://en.unesco.org/programme/mow>

http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf

<http://patrimoniul.gov.ro/monumente-istorice/lista-patrimoniului-mondial-unesco>

<https://rosiamontana.world/>

World Monuments Watch: <https://www.wmf.org/project/ro%C8%99ia-montan%C4%83-mining-landscape>

<http://patrimoniul.gov.ro/patrimoniul-imaterial>

<https://ich.unesco.org/en/RL/calus-ritual-00090#identification>

<https://ich.unesco.org/en/RL/doina-00192#identification>

<https://ich.unesco.org/en/RL/craftsmanship-of-horezu-ceramics-00610#identification>

<https://ich.unesco.org/en/RL/mens-group-colindat-christmas-time-ritual-00865#identification>

<http://www.patrimoniul.gov.ro/images/imaterial/Colindatul-de-ceata-barbateasca-Men-Group-Colindat.pdf>

<https://ich.unesco.org/en/RL/lads-dances-in-romania-01092#diaporama>

<http://www.patrimoniul.gov.ro/images/imaterial/Jocul-fecioresc-din-Romania-Lad-Dances-in-Romania.pdf>

<http://www.patrimoniul.gov.ro/images/imaterial/Ceramica-de-Horezu.pdf>

<https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-wall-carpet-craftsmanship-in-romania-and-the-republic-of-moldova-01167#identification>

http://www.patrimoniul.gov.ro/images/imaterial/Martisorul_Cultural-Practices.pdf

<http://patrimoniul.gov.ro/images/imaterial/Pelerinajul-de-la-Sumuleu-Ciuc.pdf>

http://www.patrimoniu.gov.ro/images/imaterial/Obiceiul-traditional-al-Cucilor_La-pratique-populaire-des-Coucous.pdf

<https://www.mae.ro/node/1614?page=2>